

Eettinen kipu ja riski Etiska frågor gällande ämnet folkloristik

Lena Marander-Eklund
docent i folkloristik
Åbo Akademi

Folkloristens etiska dilemma

- ▶ Folkloristiken studerar människors värden, tänkesätt, traditioner, vanor och ritualer
- ▶ Baseras på
 - ▶ intervjuundersökningar
 - ▶ frågelistor
 - ▶ deltagande observation
 - ▶ nätmaterial
 - ▶ arkivmaterial
- ▶ Frågor kring etik är en del av metoddiskussionen
 - ▶ De flesta för en utförlig etik-diskussion i sin forskning
 - ▶ finns dock ingen automatik i att så sker

Forskningsetik - forskaretik

1. Forskningsetik

– hänsyn till de som berörs av forskningen

1. i samband med fältarbete och publicering av fältmaterial
2. i samband med arkivering och användning av arkiverat material

2. Forskaretik

– Forskarens relation till forskningsuppgiften

Här koncentrerar jag mig på punkt 1:1.

Fältarbete

1. Skyddar vi våra sagesmän i tillräcklig grad?
2. Kan de som intervjuas överblicka konsekvenserna av intervjun?
3. Överväger intervjuens positiva effekt den negativa?
4. Gör vi sagesmännen rättvisa i vår analys?

Frågorna har aktualiserats i samband med att vi vet att intervjupersonerna/tredje part läser/kan tänkas läsa studien de ingår i

Etiska riktlinjer 1/3

► *Individskyddskravet*

- Individer ska skyddas mot otillbörlig insyn
- Individer får inte utsättas för fysisk eller psykisk skada, förödmjukelse eller kränkning.

► *Konfidentialitetskravet*

- Uppgifter om alla undersökningens personer ska ges största möjliga konfidentialitet.
- **Personuppgifterna** ska förvaras på ett sådant sätt att obehöriga inte kan ta del av dem.

Etiska riktlinjer 2/3

► *Nyttjandekravet*

- material som handlar om enskilda personer ska bara användas för forskningsändamål vilka motsvarar den **överenskommelse** som träffats före/i samband med skapandet av materialet.

► *Informationskravet*

- forskaren bör **informera** undersökningens deltagare om deras uppgift i projektet och de villkor som gäller.
- de bör upplysas om att deltagandet är **frivilligt** och att de har rätt att avbryta sin medverkan.

Etiska riktlinjer 3/3

► ***Samtyckeskravet***

- Fältarbetaren måste ha de undersöktas **medgivande**
- Samtycke får inte uppstå genom beroende
 - barn
 - anställda

Intervjuavtal

► Skriftlig överenskommelse mellan intervjuare och informant

- Finns till för att skydda såväl informant som intervjuare
 - jfr personuppgiftslagen
- Informanten bör kunna känna sig säker i att lämna ut information.
- Det får inte råda ovisshet om materialets användning.
- Minskar risken vid eventuella missförstånd.
- Bör framgå hur intervjuare och informant kommit överens om hur materialet får användas i framtiden.

1. Skyddar vi våra sagesmän i tillräcklig grad?

► Anonymisering

- anger inte namn, exakt boningsort, ålder.

► Alltid är anonymisering **inte möjlig**

- en liten ort där alla känner alla
- personen kan ha berättat/skrivit om ämnet i andra sammanhang

► **EXEMPEL.** Krigsminnen.

- Kända veteraner som gett ut böcker intervjuas.

► Alltid är anonymisering **inte önskvärd**

- folk vill få fram sitt **specialkunnande**
- forskare påstår att vi håller på att återgå till en syn på folklören som en anonym kulturprodukt

2. Kan de som undersöks överblicka konsekvenserna av att de deltar?

- ▶ Frivillighet att delta i undersökning
 - ▶ är barns deltagande någonsin frivilligt?
- ▶ MEN vi kan heller inte utgå från att människor inte förstår vad de ger sig in i.
 - **EXEMPEL.** Minnesböcker
 - Intervjuer om minnesböcker visade sig handla lika mycket om mobbning som om vänskap.

3. Överväger undersökningens positiva effekt den negativa?

► I samband med intervjuer:

- **Positivt:** Behovet att få berätta för en professionell lyssnare
- **Negativt:** riva upp gamla sår om ämnet är känsligt

► **EXEMPEL:** Berättelser om barnafödande

- kvinnorna var glada åt att få berätta trots att upplevelserna var starka och emotionella

4. Gör vi sagesmännen rättvisa i vår analys?

- ▶ Forskaren vrider och vänder på en persons erfarenheter
- ▶ Folk är måna om att framstå i positiv dager
 - MEN vad som är positivt är inte självklart
 - **EXEMPEL:** Black Metal-undersökning
 - Den inre kretsen av Black Metal anhängare är måna om att framstå som farliga satansdyrkare

Behovet av etisk förhandsgranskning

Hymy II

- ▶ 1) *jotka tehdään ilman tutkittavien tietoon perustuvaa suostumusta*
 - omöjliggör deltagande observation av större grupper
- ▶ 2) *jotka kohdistuvat alaikäisiin tai muihin vajaavaltaisiin*
 - här är etisk förhandsgranskning nödvändig
- ▶ 3) *jotka merkitsevät puuttumista fyysiseen koskemattomuuteen*
 - här är etisk förhandsgranskning nödvändig
- ▶ 4) *joiden tarkoituksena on vaikuttaa tutkittavan käyttäytymiseen tavalla, joka voi vahingoittaa heitä*
 - Tolkningsbart
 - Var går skiljelinjen mellan nytta och skada?

Ska vi ha etisk förhandsgranskning?

► Nej

- Leder till ökad byråkratisering
- Har en etisk nämnd den kompetens som behövs för att förstå forskningen ifråga?
- **EXEMPEL.** Berättelser om barnafödande
 - använde stadens hälsovård som förmedlare av gravida kvinnor – etisk prövning
 - stadens etiska nämnd hade ingen förståelse för kvalitativ forskning

► Kanske

- När det gäller minderåriga

Hur åtgärda den etiska problematiken?

- ▶Handledarens/projektledarens ansvar att etiska frågor behandlas
- ▶Etiken bör diskuteras under seminarier
- ▶Ett etiskt avsnitt bör ingå i en avhandling för att få tryckningstillstånd
- ▶I referee-proceduren bör etiken poängteras